

Палінчак М.М.

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету міжнародних економічних відносин
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

Кубіній Н.Ю.

*кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри економіки і підприємництва
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

Кубіній В.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки і підприємництва
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

Palinchak Mykola

*Doctor of Political Sciences, Professor,
Dean of the Faculty of International Economic Relations
State University “Uzhhorod National University”*

Kubiniy Natalya

*Candidate of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship
State University “Uzhhorod National University”*

Kubiniy Volodymyr

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship
State University “Uzhhorod National University”*

ДЕМОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація. У статті на основі парадигми ООН про важливість гуманітарного чинника у формуванні основ якісних економічних, політичних та соціальних перетворень у світі представлено авторське визначення європейської інтеграції як процесу розширення можливостей людського розвитку. Доведено, що в інтеграції люди виступають як рушійною силою, так і об'єктом інтеграційного процесу, тому представлений аналіз демографічних характеристик ЄС та Східної Європи. Вагомим джерелом покращення демографічного стану ЄС виступає населення України. Управління демографічними аспектами в процесі євроінтеграційних дій потребує необхідності контролювати демографічну стійкість населення, міграційні потоки. Запропоновано розробити Стратегію демографічного розвитку України, систему мотивації репатріації та інноваційної культури в Україні як факторів забезпечення демографічної стійкості.

Ключові слова: євроінтеграція, демографія, розвиток, конкурентоспроможність, міграція.

Вступ та постановка проблеми. Дотримання національних інтересів виступає імперативом при формуванні стратегічних цілей зовнішньополітичного курсу України. В умовах сьогодення визначальним національним інтересом України є її соціально-економічний та політичний розвиток як незалежної держави, спрямування на рух світових цивілізаційних трансформацій. Це буде можливим за умови розвитку конструктивного та динамічного діалогу України з європейськими країнами, що базуватиметься на дотриманні норм та принципів міжнародного права, на взаємовигідній співпраці. Реалізація курсу України на розвиток визначається перспективами участі у процесах євроінтеграції. Разом

з тим, євроінтеграція зумовлює коло ризиків, деякі пов'язані з демографічними та міграційними аспектами. Демографічний фактор виступає важливим індикатором людського розвитку країни та ресурсом подальших економічних трансформацій. Демографія країни суттєвим чином впливає на якість її розвитку та визначення стратегічних конкурентних переваг. У зв'язку з цим дослідження демографічних та пов'язаних аспектів представляє науковий інтерес і має практичне значення для реалізації стратегії розвитку України та її євроінтеграційні перспективи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливість та складність проблематики євроінтеграційних процесів обумовили прояв уваги сучасних

науковців до цієї проблеми. Є. Редзюк (2021) здійснив аналіз сучасних євроінтеграційних процесів і заходів, що реалізовувала Україна протягом останніх 5–6 років у контексті її розвитку соціально-економічної системи [14]. О. Кваша та співавтори (2019) присвячують увагу дослідженню основних параметрів, напрямів діяльності та принципів інтеграції України в європейський економічний, політичний та соціокультурний простір [10]. Питання демографії та інтеграції України з ЄС та трудових мігрантів піднімає І. Майданік (2020) [12], О. Риндзак (2015) вдосконалює теоретичні засади міграції та міграційного потенціалу, представляє методику його аналізу [15]. М. Лендшел, Г. Мелеганич, Н. Марадик (2017) [11] досліджують якісні та кількісні зміни у міграції в Україні, зокрема на центральноєвропейському напрямку, міграційної ситуації на українсько-словацькому прикордонні. В. Мікловда (2015) піднімає питання росту продуктивності праці, котра залежить від в тому числі демографічних факторів, її ролі у формуванні конкурентних переваг та забезпечення «інноваційної, креативної та високоефективної праці» [13]. Разом з тим, демографічні характеристики ЄС та України як потенційного учасника ЄС й постачальника якісно розвинутого та кількісно об'ємного людського ресурсу не знайшли відповідної уваги.

Метою статті визначено дослідження демографічних та міграційних факторів ЄС та Східної Європи а також України в процесі її євроінтеграції та обґрунтування пропозицій з вдосконалення управління демографічним ресурсом як стратегічним фактором розвитку держави.

Для реалізації мети вирішені завдання:

1. Задекларувати визначення процесу інтеграції з позиції людського розвитку як стратегічного фактору побудови конкурентоспроможної держави.

2. Проаналізувати основні демографічні характеристики Євросоюзу та країн Східної Європи.

3. Обґрунтувати пропозиції з вдосконалення управління демографічними процесами в Україні в русі її євроінтеграції.

Результати дослідження. Євроінтеграція – це складне явище, яке розглядається головним чином з позиції політологічного та інституційного підходів. Так, задекларовано, що «євроінтеграція – це процес впровадження європейських норм в українське законодавство. Таке впровадження має забезпечити: стабільну економіку, правову державу, чисте довкілля, якість харчових продуктів, соціальну захищеність громадян, високий рівень життя та відсутність корупції. Це єдиний економічний, соціальний та гуманітарний простір, де відмовилися від кордонів та зайвих умовностей задля вільного переміщення товарів, людей, послуг і капіталів, необмеженого обміну інформацією, культурними та науковими надбаннями» [9]. Політичний сенс євроінтеграції України охарактеризований наступним чином: ««European integration is a key and unchanging foreign policy priority of Ukraine and further development and strengthening of relations between Ukraine and

EU is based on the principles of political association and economic integration»[2]. J. Peterson вважає, що «european integration is the product of the selective pooling of national sovereignty, or ultimate jurisdiction over a body politic, by postwar European nation-states. It has yielded the European Union (EU), the most successful experiment in international cooperation in modern history. ... The EU defies traditional conceptions of states as atomized, self-sufficient units that engage in alliances strictly on an ad hoc basis. Only the EU amongst all international organizations has its own system of law, supranational institutions, and currency. It has evolved into a polity in its own right, although an extraordinarily complex and protean one, which sustains more than it supersedes the nation-state in Europe. European integration has been subject to frequent stops and starts. It rarely has shaken free of tensions between distinct national interests and shared economic interdependence» [8]. На наш погляд, євроінтеграційні процеси – це процеси розширення можливостей людського розвитку, визначення котрого представлено у звіті ООН: «Human development is a process of enlarging people's choices. The most critical of these wide-ranging choices are to live a long and healthy life, to be educated and to have access to resources needed for a decent standard of living. Additional choices include political freedom, guaranteed human rights and personal self-respect» [4]. При цьому, людський розвиток має не лише політичне або соціальне значення, він дозволяє отримати додаткові економічні конкурентні переваги, що проявляються у зростанні рівня продуктивності праці, та, як доведено в наших попередніх дослідженнях, «ability of the labor market to accept highly qualified specialists; the level of educational load on the population, which indicates the readiness and intentions of the country and its labor potential to move to the knowledge economy» [5].

У зв'язку з тим, що в інтеграції люди виступають як рушійною силою, так і об'єктом інтеграційного процесу, важливе значення набуває аналіз демографічних характеристик ЄС та Східної Європи. Динаміка населення Європейського Союзу представлена на рис. 1.

Представлена графічна експозиція свідчить про постійне зростання чисельності населення Європейського Союзу, що є позитивним явищем. Важливим демографічним джерелом Європейського Союзу виступають країни Східної Європи, в тому числі України. Дані про населення деяких країн Східної Європи в останні часи досягає показників, представлених у таблиці 1.

Таблиця 1

Населення найбільших країн Східної Європи у 2020 році [1]

Країна	Населення, осіб
Україна	43,733,762
Польща	37,846,611
Румунія	19,237,691
Чехія	10,708,981

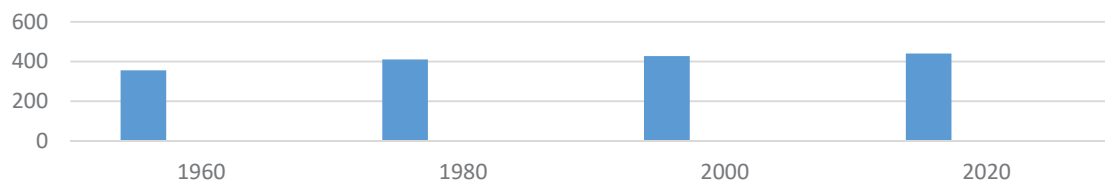

Рис. 1. Динаміка населення ЄС у 1960–2020 роках, млн осіб

Джерело: складено за [3]

Основні параметри, що характеризують демографічний стан країн Східної Європи, мають наступні розміри:

- «The current population of Eastern Europe is 291,894,451 as of Tuesday, January 31, 2023, based on the latest United Nations estimates.

- Eastern Europe population is equivalent to 3.76% of the total world population.

- Eastern Europe ranks number 1 in Europe among subregions ranked by Population.

- The population density in Eastern Europe is 16 per Km² (42 people per mi²).

- The total land area is 18,052,768 Km² (6,970,210 sq. miles).

- 69.4 % of the population is urban (203,295,841 people in 2019).

- The median age in Eastern Europe is 40.8 years» [1].

Данні статистики дозволяють стверджувати, що Україна як одна з найбільших країн Східної Європи є вагомим джерелом покращення демографічного стану ЄС в кількісному виразі. Управління демографічними аспектами в процесі євроінтеграційних дій потребує необхідності контролювати демографічну стійкість населення. Демографічна стійкість безпосередньо пов'язана з міграцією. Нажаль, «due to the lack of comparable data in many regions in the world, it is difficult to describe global trends of migration flows. Annual, comparable migration flows data are largely limited to countries in the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). In 2016, the total number of permanent entries in OECD countries was approaching 5 million. After a strong increase at the turn of the century and a peak in 2007, permanent inflows in OECD countries fell sharply in 2008 and 2009, in response to the global financial crisis. Since 2011, migration flows have increased by almost 25 percent from 4 million to almost 5 million (OECD, 2017). This increase is largely due to humanitarian migration to Europe. After the decline recorded in 2017 largely due to the drop in the number of humanitarian migrant inflows, migration flows to OECD countries started to rise again in 2018 and amounted to about 5.3 million new permanent immigrants (OECD, 2019). Global estimates based on census data suggest that 0.5 percent – or approximately 37 million people – left their native country to live in another country between 2010 and 2015» [7]. Як доводить світова статистика, «migrant population: 23.7 million non-EU citizens living in the EU on 1 January 2021. The number of people residing

in an EU Member State with citizenship of a non-member country on 1 January 2021 was 23.7 million, representing 5.3 % of the EU population. In addition, there were 13.7 million persons living in one of the EU Member States on 1 January 2021 with the citizenship of another EU Member State. In absolute terms, the largest numbers of non-nationals living in the EU Member States on 1 January 2021 were found in Germany (10.6 million persons), Spain (5.4 million), France and Italy (both 5.2 million). Non-nationals in these four Member States collectively represented 70.3 % of the total number of non-nationals living in all of the EU Member States, while the same four Member States had a 57.6 % share of the EU's population» [6].

У 2022 році у складі мігрантів більшу частину складають біженці. За статистикою Управління Верховного комісара ООН у справах біженців «станом на 19 липня 2022 року з України виїхало 9567033 осіб. Транскордонні переміщення, котрі можуть мати маятниковий характер, і не можуть вважатися підтвердженням стійкого повернення – 3 793 403 особи. При цьому зазначимо, що на 1 січня 2022 року в Україні проживало 34,5 млн громадян, на кінець серпня – лише 27,8 млн [Пояснювальна записка до проекту державного бюджету на 2023 рік]. Тобто за півроку війни чисельність тих, хто живе і працює в Україні, зменшилася на 6,7 млн» [16].

Проблема біженців набуває все більшої актуальності у світі останніх світових процесів, що вимагають підвищити мобільність людей та їх спрямування у розвинені та політично стабільні країни. Це вимагає від України впровадження державного керування процесами міграції з метою попередити зменшення демографічного потенціалу країни. Для управління демографічними та міграційними аспектами в ході інтеграції України та Європи доцільно:

- враховуючи те, що Стратегія демографічного розвитку в період до 2015 року вичерпана, рекомендовано розробити стратегію, котра врахуватиме сучасні виклики як в Україні, так й у світі, та інтеграційні можливості демографічного розвитку;

- розробити та впровадити в дію мотиваційну систему повернення інтелектуальної, мобільної та орієнтованої на розвиток молоді, що опинилася за кордоном, в Україну;

- сприяти формуванню інноваційної культури та інноваційного середовища в Україні, що буде сприяти поверненню мігрантів в Україну та привнесенню досвіду, навичок, технологій, якими опанували молоді люди в Європі.

Висновки. Результати дослідження дозволили артикулювати вдосконалене визначення євроінтеграції як процесу розширення людських можливостей. Контент євроінтеграції, як людського розвитку, доповнюється демографічними перетвореннями як Євросоюзу в цілому, так й країн, що спрямовані на інтеграцію. Статистичні дані свідчать, що спостерігається постійний приріст населення ЄС, в тому числі за рахунок країн Східної Європи, населення якої (включаючи країни-учасники ЄС) складає 291,894,451 осіб. Україна займає перше місце за кількістю населення і є важливим потенційним демографічним донором для Європейського Союзу.

Для покращення управління демографічними факторами в процесі євроінтеграції рекомендовано:

– розробити стратегію управління демографічними процесами, котра враховуватиме як бонуси, так й небезпеки для України в процесі євроінтеграції й дозволить перетворити демографічний фактор у чинник стратегічної конкурентоспроможності;

– на основі стратегії сформувавши систему мотивації повернення мігрантів в Україну, що принесе нові знання, технології, інструменти управління в економічну та соціальну сфери країни й сприятиме підвищенню її довгострокової конкурентоспроможності;

– підтримувати формування культури, котра спирається на імперативи інноваційності та розвитку, і це буде сприяти поверненню мобільної та орієнтованої на інноваційну активність робочої сили в Україну. Інноваційна культура також сприятиме поверненню ініціативних людей та формуванню класу інноваційних підприємців, які накопичили інвестиційний ресурс.

У подальших дослідженнях заплановано описати модель впливу демографічних факторів на стратегічний потенціал розвитку національної економіки та побудови політичної конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Eastern Europe Population. URL: <https://www.worldometers.info/world-population/eastern-europe-population/> (дата звернення: 10.03.2023).
2. European integration. *Міністерство розвитку громад та територій України*. URL: <https://mtu.gov.ua/en/timeline/Evrointegraciya.html> (дата звернення: 11.03.2023).
3. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography/demography-population-stock-balance/database> (дата звернення: 10.03.2023).
4. Human development report 1990. URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1990encompletenostatpdf.pdf> (дата звернення: 12.03.2023).
5. Kubiniy, Natalya; Zavadyak, Roman; Hudzovata, Liudmyla. The human factors of the national economic development: a comparative analysis of Poland and Ukraine. <center>Conference Proceedings
 Determinants Of Regional Development</center>, [S.l.], n. 2, p. 331–343, dec. 2021. Available at: <http://pes.pwz.pila.pl/index.php/proceedings/article/view/206>. Date accessed: 23 mar. 2023. DOI: <https://doi.org/10.14595/CP/02/020>
6. Migration and migrant population statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population:_23.7_million_non-EU_citizens_living_in_the_EU_on_1_January_2021 (дата звернення: 05.03.2023).
7. MIGRATION DATA PORTAL. URL: <https://www.migrationdataportal.org/themes/international-migration-flows> (дата звернення: 04.03.2023).
8. Peterson J. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. 2001. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/european-integration> (дата звернення 10.03.2023).
9. Європейська та євроатлантична інтеграція. *Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/evropeyska-ta-evroatlantichna-integraciya.html> (дата звернення: 12.03.2023).
10. Кваша О. Україна та ЄС: проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 23, частина 1. С. 112–117.
11. Лендъел М.О., Мелегачич Г.І., Марадик Н.В. Міграційні процеси в Україні як фактор розвитку українсько-словацького прикордоння у 2014–2016 роках. 2017. Дослідницький центр Словацької асоціації зовнішньої політики. 36с.
12. Майданік І. Вплив закордонного працевлаштування на особливості дітородної поведінки зворотних мігрантів. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 4 (42). С. 41–55.
13. Мікловда В., Кубіній Н., Мошак С. Рейтинг конкурентоспроможності України за критерієм ефективності праці. *Демографія та соціальна політика*. 2015. № 3. С. 199–208.
14. Редзюк Є. Економічна євроінтеграція: оцінка й моделювання поверхневих та прихованих чинників дивергенції між Україною та ЄС. *Міжнародна економічна політика*. 2021. № 1(34). С. 95–118.
15. Риндзак О. Т. Міграційний потенціал незайнятого населення в системі євроінтеграційних перетворень регіональних ринків праці України (на прикладі м. Львова). *Регіональна економіка*. 2015. № 2(76). С. 83–89.
16. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/> (дата звернення: 10.03.2023).

References:

1. Eastern Europe Population. Available at: <https://www.worldometers.info/world-population/eastern-europe-population/>
2. European integration. Available at: <https://mtu.gov.ua/en/timeline/Evrointegraciya.html>

3. Evrostat. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography/demography-population-stock-balance/database>
4. Human development report 1990. Available at: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1990encompletenostatpdf.pdf>
5. KUBINIY, Natalya; ZAVADYAK, Roman; HUDZOVA, Liudmyla. The human factors of the national economic development: a comparative analysis of Poland and Ukraine. <center>Conference Proceedings
 Determinants Of Regional Development</center>, [S.l.], n. 2, p. 331–343, dec. 2021. Available at: <http://pes.pwsz.pila.pl/index.php/proceedings/article/view/206>. Date accessed: 23 mar. 2023. DOI: <https://doi.org/10.14595/CP/02/020>
6. Migration and migrant population statistics. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population:_23.7_million_non-EU_citizens_living_in_the_EU_on_1_January_2021
7. MIGRATION DATA PORTAL. Available at: <https://www.migrationdataportal.org/themes/international-migration-flows>
8. Peterson J. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2001. Available at: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/european-integration>
9. Yevropejska ta yevroatlantychna intehtsaciya [European and Euro-Atlantic integration]. Ministry of Social Policy of Ukraine. Available at: <https://www.msp.gov.ua/timeline/evropejska-ta-evroatlantichna-integraciya.html> [in Ukrainian]
10. Kvasha O. (2019). Ukrayina ta YeS: problemy ta perspektyvy intehtsaciyi v suchasnyx umovax [Ukraine and the EU: problems and prospects of integration in modern conditions]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Ser.: International economic relations and world economy*, v. 23, part 1, pp. 112–117. [in Ukrainian]
11. Lendel M.O., Melehanych H.I., Maradyk N.V. (2017). Mihracijni procesy v Ukrayini yak faktor rozvytku ukrajinsko-slovackoho prykordonnya u 2014–2016 rokax [Migration processes in Ukraine as a factor in the development of the Ukrainian-Slovak border in 2014–2016. 2017]. Research Center of the Slovak Foreign Policy Association. 36 p. [in Ukrainian]
12. Majdanik I. (2020). Vplyv zakordonnoho pracivlashtuvannya na osoblyvosti ditorodnoyi povedinky zvorotnyx mihrantiv [The influence of foreign employment on the characteristics of childbearing behavior of return migrant]. *Demography and social economy*, 4 (42), 41–55. [in Ukrainian]
13. Miklova V., Kubinij N., Moshak S. (2015). Rejtynh konkurentospromozhnosti Ukrayiny za kryteriyem efektyvnosti praci. [Rating of competitiveness of Ukraine according to the criterion of labor efficiency]. *Demography and social policy*, 3, 199–208. [in Ukrainian]
14. Redziuk E. (2021). Ekonomichna yevrointehtsaciya: ocinka j modelyuvannya poverxnevyyx ta pryxovanyx chynnykiv dyverhenciyi mizh Ukrayinoyu ta YeS. [Economic European integration: assessment and modeling of surface and hidden factors of divergence between Ukraine and the EU]. *International economic policy*, 1(34), 95–118. [in Ukrainian]
15. Ryndzak O. (2015). Mihracijnyj potencial nezajnyatoho naseleennyja v systemi yevrointehtsacijnyx peretvoren rehionalnyx rynkiv praci Ukrayiny (na prykladi m. Lvova) [Migration potential of the unemployed population in the system of European integration transformations of regional labor markets of Ukraine (on the example of the city of Lviv)]. *Regional Economy*, 2(76), 83–89. [in Ukrainian]
16. Ukrinform. Available at: <https://www.ukrinform.ua/> [in Ukrainian]

DEMOGRAPHIC ASPECTS OF EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

Summary. The demographic factor acts as a strategic spring in the formation of the country's competitiveness and development. In the conditions of European integration which is declared as the aim of Ukraine, the relevance of studying the country's demographic characteristics and improving the management of migration processes is increasing and became strategically urgent for future development of Ukraine. This determined the expediency of the study of the demographic and migration factors of the EU and Eastern Europe, as well as Ukraine in the process of its European integration and the justification of proposals for improving the management of the demographic resource as a strategic factor of the state's development. Based on the UN paradigm on the importance of the humanitarian factor in forming the foundations of qualitative economic, political and social transformations in the world the article presents the author's definition of European integration as a process of expanding human development opportunities. It has been proven that in the process of integration people are both the driving force and the object of the integration process, therefore an analysis of the demographic characteristics of the EU and Eastern Europe is presented. A constant increase in the number of the population in the countries of the European Union has been noted. At the same time, the population of Ukraine is an important source of improvement in the EU's demographic situation. The number of emigrants from Ukraine over the last year has reached 9.8 million people, which significantly worsens the current demographic position of Ukraine, which ranks first in terms of population in Eastern Europe and is an important potential demographic donor for the European Union. Management of demographic aspects in the process of European integration requires the need to control demographic stability of the population, migration flows. It is proposed to develop the Strategy of Demographic Development of Ukraine, to found the system of motivating repatriation and to create innovative culture in Ukraine as factors of ensuring demographic stability and strategic competitiveness.

Keywords: European integration, demography, development, competitiveness, migration.